

ADALÉK A MAGYAR SZAKIRODALMI DOKUMENTÁCIÓ
TÖRTÉNETÉHEZ

Kiss Ferenc

Hazánkban a felszabadulás előtt a mai értelemben vett szakirodalmi dokumentációról nem beszélhetünk, vagyis az egész ipar és gazdasági élet érdekeit, illetve fejlesztését célzó, tervszerű szakirodalmi dokumentációs munka abban az időben nem létezett.

A régi magyar szakfolyóiratok közötti tallózás közben azonban sikerült felfedeznünk néhány olyan referáló lapot, amelyek az első hazai dokumentációs termékeknek tekinthetők, és azt igazolják, hogy egyesek ennek a munkának a szükségességét már a második világháború előtt felismerték és ha nagyrészt házi használatra is, de dokumentációs tevékenységet fejtettek ki. A munka általában kezdetleges és rendszertelen volt, de lényegében dokumentációs tevékenységnek mondható.

Az első ilyen referáló lapot 1928-ban a budapesti Gázművek indította meg házi kiadvány formájában, az alábbi címen:

Budapest Székesfőváros Gázművei Lapszemléje

/bel- és külföldi folyóiratok közleményeinek feldolgozása//1/

A lap sokszorosított formában havonta jelent meg, a háborús években azonban már összevont számok kerültek kiadásra és az 1942. év végén megszűnt.

Tárgyköri beosztása az évek során változott, és 1939-ben pl. a következő beosztással jelent meg:

Gázgyártás
A gáz elosztása
A gáz szelvése
A gázgyártás melléktermékei
Tűzelőanyagok
Elektromosság
Személyzeti ügyek
Üzemigazgatás
Üzem- és anyaggazdálkodás
Általános kérdések

/2/ OMKDK-ban fellelhető a 11-15.évf. /raktári jelzet: E 643/

A fenti témák területéről mintegy 40 belföldi szaklapból és napilapból, valamint kb. 30 külföldi szakfolyóiratból /főleg osztrák, német és svájci lapokból/ hozott referátumokat, illetve kivonatos közleményeket. Az évente közölt kivonatok száma az 1930-as években 1500 körül mozgott, beleértve a Gázműveket érintő vagy azzal foglalkozó hivatalos közlönyekből és napilapokból vett kivonatokat is.

A referátumok terjedelme változó, de általában tájékoztató jellegű volt, és ezek eleinte rögtön a csak magyarul közölt cím után következtek. A folyóirat, illetve lap címe és a megjelenés ideje a referátum után volt feltüntetve. Az utolsó évfolyamokban a sorrend már a következő volt: a közlemény címe magyarul, a szerző neve, a folyóirat címe, megjelenési ideje és a vonatkozó oldalszám.

Említésre méltó, hogy az egyes számok függelékként egy-egy eredeti tanulmányt hoznak, vagy egy-egy szakkérdés irodalmának rövid tanulmányok alapján való feldolgozását közlik.

A Földművelésügyi Minisztérium vízügyi műszaki csoportjának a szerkesztésében 1931-ben indult és 11 évfolyamot ért meg egy referálólap, amelynek címe a következő volt:

Lapszemle a bel- és külföldi folyóiratokban megjelent
vízügyi vonatkozású közleményeiről /2/

A havonta sokszorosított formában megjelenő lap anyaga 9 fő fejezetre oszlott, amelyeken belül alfejezetek szerepeltek. A fő fejezetek címei:

A vízellátás és víziúgyek

Beton- és vasbetonépítmények

Építőgépek- és építőüzem /kotró-, furó-, robbantó-, szivattyú
stb. berendezések/

Építőanyagok és anyagvizsgálat

Segéd tudományok /matematika, mechanika, geodézia és geológia/

Általános műszaki kérdések

Gazdasági kérdések

Könyvismertetések

Összesen mintegy 30 magyar és 60 külföldi szakfolyóiratról közölt kivonatok a fenti tárgykörök területéről. A kivonatok általában 10-12 sor terjedelemben informatív jellegűek voltak és évente mintegy 1200 ilyen kivonat jelent meg. Címfelvételzése a következő volt: a folyóirat rövidített címe, évszám, szám, a közlemény kezdő oldalszáma, szerző, eredeti cím, esetleges ábrák és táblázatok száma. A folyóiratrövidítések feloldása a füzet végén volt található.

A "Könyvismertetések" c. fejezet alatt egy-két külföldi szakmai könyv annotációját hozta, valamint hirt közölt magyar szerzőknek

/2/ OMKIK-ban fellelhető az 5. évf. /raktári jelzet: E 719/

külföldi folyóiratokban megjelent cikkeiről.

Egy másik ilyen dokumentációs kiadvány volt az 1932-ben megindított és 1942-ben megszűnt a Kisérletügyi Közlemények mellékleteként megjelenő:

Szemle a bel- és külföldi folyóiratokban, évkönyvekben, önálló művekben megjelent mezőgazdasági érdekű újabb kutatások és kísérletek eredményéről /3/

A szerkesztő gárdát illetően a következőket olvashatjuk:

"A mezőgazdasági és egyéb tudományos intézetek, mezőgazdasági szakoktatási intézetek és más, mezőgazdasággal kapcsolatban álló intézetek tudományos szaktisztviselőinek, tanárainak közreműködésével szerkeszti: GRENCZER Béla kir.fővagyász"

A lap 1932 és 1936 között nyomtatott formában, évente kétszer-háromszor /összevont számokban/ jelent meg, 1937-től 1942-ig évente egyszer.

Összesen 18 témakörből /pl. Gazdasági növénytan, Talajtan, Tejgazdaság, Mezőgazdasági gépek, Mezőgazdasági üzemtan, Mezőgazdasági termények, termékek és cikkek vizsgálata, stb./ hozott tájékoztató jellegű referátumokat, amelyek általában 10-14 sor terjedelműek, de akad közöttük terjedelmesebb, kimerítő referátum is.

A referáló bázis, az akkori viszonyokhoz képest elég kiterjedt volt, de az évi referátumok száma 400-500-nál nem volt több. Mintegy 20 magyar és 150 külföldi szakfolyóiratból merítette anyagát, éspe-dig német, osztrák, olasz, angol, francia, amerikai, román szaklapokból; szerepelt továbbá ezek között a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Közleménye és egy japán lap is.

Címfelvételezése már a mai értelemben is szakszerűnek mondható és a következő adatokat tartalmazta: szerző neve, a közlemény magyar címe, zárójelben az eredeti cím, a folyóirat címe, megjelenési adatok, a referátum végén közli a referáló nevét is. A folyóiratcímek rövidítésének feloldását időnként egy-egy számban hozta.

A lap "Figyelő" c. rovatának anyaga: "Valamely kérdésnek a legújabb irodalmi astatok alapján rövid terjedelmű összefoglaló ismertetése" -- a végén bibliográfiával, szinte a Témadokumentációs kiadványok ösének tekinthető.

A lap színvonalasságra törekvésének bizonyítéka, hogy az 1938. évi 1.szám elején a referálókat nyomatékosan felhívja a referátumok egységes készítésére. Ugyanitt található továbbá egy a referátumok készítésének irányelveire vonatkozó cikk kivonata, amely cikk megállapításai ma is helytállóak, sőt megszívlelendők. Lássuk néhány megállapítását:

CRANE, E.J.: Milyen a jó referátum? /On the Abstract./ Ind. and Engng.Chemistry, News Edition, 16, 353, 1938.

/3/ OMKIK-osz. fellelhető az 1-12.évf. /raktári jelzet: F 144/

"Szakcikkek referátuma a cikk lényegét kell, hogy adja. Nem szabad a referátumkészítésnél elfeledkezni arról, hogy nem kritika, hanem tájékoztatás a célunk." ... "A tárgymutató készítésének megkönnyítésére dőlt betűkkel nyomassunk olyan kifejezéseket, amelyek a tárgymutató címszavaiként kell, hogy szerepeljenek." ... "A jó referátum terjedelmét nem lehet általánosságban megadni. A referáló szerénysége, vagy tulbuzgósága nem helyes szempont e téren, inkább a cikk fontosságát és tartalmát kell tekintetbe venni." ... "A kezdő referálónak gyakori hibája, hogy a szöveget a cím ismétlésével kezdi. Ez teljesen felesleges. Ugyancsak felesleges és zavaró a "szerző megállapítja", stb. kifejezések használata, hiszen nyilvánvaló, hogy az egész referátumban a "szerző" munkásságáról van szó. Röviden összefoglalva: a jó referátum tájékoztató, teljes, érthető, pontos, megvizsgálható és a lehetőség szerint rövid."

A budapesti Vízművek 1936-ban indította meg házi referáló lapját "Vízművek Lapszemléje" címen, amely lap összesen 8 évfolyamot ért meg és a műszaki könyvtár égisze alatt a Vízművek műszaki gárdája szerkesztette. A lap teljes címe 1940-től:

Budapest Székesfőváros Vízműveinek Lapszemléje
a bel- és külföldi folyóiratokban megjelent vagy
egyébként ismertetőre érdemes vizellátási vonat-
kozású közleményekről /4/

Az 1937. évi "Újévi beköszöntő"-ben Pálp Ferenc, a Vízművek akkori vezérigazgatója a Lapszemle céljaként többek között ezt írja:

"... a Vízművek Lapszemléjének célja az, hogy enyhén kényszerít alkalmazzon abban a tekintetben és egyúttal megadja a lehetőséget is arra, hogy az Üzemnek a személyzete állandóan és intenzíven foglalkozzék a vonatkozó szakirodalommal és azt feldolgozva, munkásságáról a Lapszemlében számoljon. A Lapszemlében közreadott rövid ismertetések megkönnyítik az áttekintést az aktuális kérdésekről. Mert az egész irodalmat napi munkája mellett mindenki külön-külön és teljesen fel nem dolgozhatja. Többet összeállva már könnyen megtehetik azt."

A szóbanforgó Lapszemle a vizellátási vonatkozású közleményekről 12 témakörre bontva közölt referátumokat. Mintegy 30 külföldi /német, osztrák, francia, angol és svájci/ és 20 magyar szakfolyóiratot dolgozott fel és az évi referátumok száma, az egyes füzetekben nem egyenletesen elosztva, általában 400-500 volt.

A referátumok átfutási ideje 2-6 hónap. Terjedelmük változó, általában bőséges, kimerítő és tájékoztató jellegű volt. A címfelvételezés a következő: folyóirat rövidített címe, évszám, szám, kezdő oldalszám, szerző, a közlemény magyar címe.

Mint érdekességet megemlítjük, hogy a Lapszemle egyes számainak anyagát kivágva tárgy szerint rendezték és a Vízművek műszaki könyvtárában tárolták.

/4/ OMÉIK-ban fellelhető az 1-8. évf. /raktári jelzet: E 590/

Az építőipar vonalán is történt kezdeményezés, és FÉCHY László szűkefővárosi főmérnök szerkesztésében 1939-ben megjelent az

Építészeti Lapszemle /5/

A havonta sokszorosításban megjelenő lap a magasépítés, városrendezés, épületberendezések, tervpályázatok, kongresszusok, közszállítási ügyek területéről mintegy 15 külföldi /főleg német, olasz és svájci/ és 15 magyar szakfolyóiratból közölt inkább csak a mai értelemben vett bővített címfelvezetéseket.

A lap formájában is kezdetleges, címfelvezetelésében rendszeretlen és következtelen volt. Havonta mintegy 100 adatot tárt fel ilyen módon. A megjelenési példányszámra és a terjesztés, illetve felhasználás mérvére adatok nincsenek. A lap 1944-ben megszűnt.

Végül ugyancsak a felszabadulás előtt, 1940-ben indult az 1953-ban megszüntetett

Közgazdasági Irodalmi Szemle /6/

A lapot a Magyar Nemzeti Bank közgazdasági, tanulmányi és statisztikai osztálya nyomtatott havi füzetek formájában adta ki I-II. részre bontva.

Az I. rész ajonnan megjelent magyar és külföldi közgazdasági tárgyú könyvek recenzióit tartalmazta.

A II. rész két fő fejezetre oszlott:

A/ Magyar gazdasági és szociálpolitika

B/ Külföldi és általános gazdasági és szociálpolitika.

Az A/ és B/ fejezet mindegyike 9 alfejezetre oszlott.

A II. rész 5-6 magyar és kb. 10 külföldi /főként német, francia és svájci/ szakfolyóiratból havonta mintegy 40 bőséges kivonatot tartalmazott. Címfelvezetése a mai értelemben szabályosnak mondható.

A fentiekben vázlatosan ismertetett, főként házi dokumentációs kiadványok megjelentetése bizonyítja, hogy a hivatásukat szerető, a fejlődést szolgáló kíváncsi szakemberek egy-egy lelkes csoportja már a felszabadulás előtt szükségét érezte a dokumentációs munkának, igyekezett azt az adott lehetőségek között kifejleszteni, és a haladás szolgálatába állítani. A tervszerű és a szocialista társadalom gazdasági fejlődésének érdekeit szolgáló szakirodalmi dokumentáció természetesen csak a felszabadulás után indulhatott meg.

oo°oo

/5/ OMÉK-ban fellelhető az 1939-1944.évf. /raktári jelzet: E 686/

/6/ Közgazdaságtani Egyetem Könyvtárában fellelhető az 1940-1953.évf.
/raktári jelzet F_o 482/